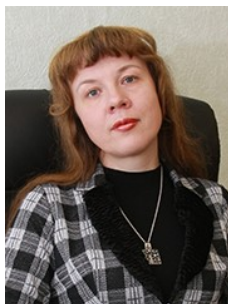

УДК 340.12

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-35-38

Шопіна І.М.[©]

доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВПЛИВУ ПРАВОВИХ І МОРАЛЬНИХ НОРМ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Досліджено особливості впливу інформаційних технологій на розвиток моральних норм у сучасному демократичному суспільстві. Визначено особливості зв'язку між трансформацією моральних та правових норм в епоху постмодерну. Акцентовано увагу на тенденції формалізації моральних стандартів певних видів професійної діяльності в етичних кодексах та впливі цих процесів на «кризу моралі», притаманну сучасному етапу розвитку демократичних суспільств.

Ключові слова: правові норми, моральні норми, інформація, інформаційні технології, епоха постмодерну, наратив.

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі цивілізаційного розвитку все більшу значущість має пришвидшення процесів обігу відомостей і даних у всіх сферах людської активності. Інформація як мета, засіб і результат діяльності набуває різноманітних форм і видів, і все більше виробничих процесів стають залежними від інформаційних технологій. Це має щонайменше два правових наслідки: по-перше, можливість особистості активно використовувати інформаційні ресурси для задоволення своїх потреб все частіше викликає необхідність її деанонімізації, що особливо помітно під час аналізу тенденцій зростання дистанційних адміністративних послуг та активності, пов'язаної з доступом громадян до публічної інформації. По-друге, така деанонімізація так чи інакше сприяє більшій відкритості персональних даних громадян: безумовно, вони можуть і не долучатися до можливостей, які надають цифрові системи подання звітності, електронний підпис, реалізація товарів та послуг через соціальні мережі, однак це означатиме, що часова та грошова вартість їхніх дій значно підвищуватиметься. Правове забезпечення захисту персональних даних при цьому стосується лише вузького сегменту відомостей, за якими людина може бути ідентифікована. Натомість, феномен Big Data, з одного боку, не враховує певні персональні дані (ім'я та інші дані), але, з іншого боку, будує сотні тисяч кореляційних зв'язків між віком, освітою, місцем проживання особи та її готовністю придбати певні товари та послуги, голосувати за певну партію або політичного діяча, демонструвати певні форми протестної поведінки. Контекстна реклама є лише одним із проявів використання Big Data в маркетингових та політичних цілях. Більш цікавим уявляється використання великих масивів даних для створення віртуального іміджу майбутнього президента, який відповідав би прагненням найбільшої кількості виборців, для формування громадської думки перед референдумами, важливими для вибору геополітичних орієнтирів розвитку певних держав сталої демократії, тощо. Вказане обумовлює актуальність дослідження взаємовпливу моральних та правових норм в умовах розвитку інформаційних технологій та новизну цієї статті.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вплив інформаційних технологій на розвиток суспільних відносин та проблеми розвитку моральних норм досліджували у своїх роботах Д. Белл, Й. Масуда, К. Поппер, М. Порат, М. Хайдеггер, К. Ясперс та інші автори. Серед вітчизняних учених, які вивчали вказану проблематику, слід назвати таких авторів, як К. Беляков, І. Євхутич, Н. Новицька, Г. Почепцов, Л. Пуховська, Т. Тарахонич, С. Сливка та ін. Разом з тим системний зв'язок між правовими та моральними нормами в умовах розвитку інформаційних технологій досліджений ще недостатньо, що обумовлює спрямованість подальших наукових пошуків.

© Шопіна І.М., 2019

ORCID iD: orcid.org/0000-0003-3334-7548

kamp@lvduvs.edu.ua

Мета статті – визначення проблем взаємовпливу правових і моральних норм в умовах розвитку інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. За часів індустріального суспільства моральні норми в цілому виконували своє призначення концентрованих форм суспільного досвіду, в яких відображалися найбільш ефективні для виживання людини, групи людей, держави форми поведінки. Однак у суспільстві постмодерну таке їх призначення втрачається. Виникає поліваріантність адаптивної поведінки, яка значним чином підкріплюється наданими розвитком інформаційних технологій можливостями. Так, наприклад, ескапізм, який в епоху індустріального суспільства або сприяв дезадаптації особистості, або потребував відповідного матеріального забезпечення (пасивного доходу), за умов суспільства постмодерну надає численні можливості поєднувати обмеження соціальних зв'язків зі здійсненням професійної діяльності на оплачуваній основі. Формується категорія *freelancers*, поширенню якої сприяє розвиток інформаційних технологій та перетворення інформації на мету, предмет, інструмент та результат праці. Залучені до традиційних форм зайнятості категорії громадян розширюються за ознакою цифрової грамотності.

Моральні норми при цьому, безумовно, зберігаються, але значним чином диференціюються. Як приклад можна навести прагнення отримувати доступ до чужого листування: якщо у більшості людей з вищою освітою, особистість яких не була деформована існуванням у тоталітарному суспільстві, така поведінка засуджувалася, то сьогодні деякі правоохоронні органи рекомендують батькам постійно контролювати особисту переписку їх дітей з метою попередження впливу деструктивних впливів суїцидальної спрямованості [1, с. 97]. Ми вважаємо таку поведінку батьків неефективною в аспекті інформаційного захисту і такою, що сприяє відчуженню дитини від сімейних цінностей внаслідок моральної травми, проте розповсюдженість схвального ставлення суспільства до читання переписки підлітків у соціальних мережах є, на наш погляд, свідомою трансформацією моральних норм під впливом інформаційних технологій. Проте, незважаючи на зовнішню нераціональність такої поведінки батьків, існує досить міцне її підкріплення на рівні маркетингових технологій: оскільки така ситуація є джерелом постійного напруження, якого людина закономірно прагне позбутися, вона стає сприйнятливою для навіювання щодо придбання певних товарів та послуг – відеокамер для стеження за дитиною, послуг психотерапевтів тощо. І, якщо уважно проаналізувати існуючі у сучасному суспільстві постмодерну моральні норми, можна переконатися, що майже всі вони активно задіяні у системі продажу товарів та послуг, не кажучи вже про передвибірчі кампанії. Як приклад досить вдалого поєднання впливу на моральні компоненти свідомості з підвищенням рівня продаж можна навести рекламну кампанію «зателефонуй батькам», яка достовірно підвищила прибутки мобільних операторів.

Безумовно, можна заперечувати новизну описаних варіантів поведінки, висуваючи аргументи щодо існування у світовій історії тенденцій контролювати населення за допомогою ідей щодо богообраності монарха, необхідності підкорятися феодалу, відвідувати церкву тощо. Проте суспільство постмодерну вносить у моральні норми значні відмінності: тепер це не загальна система моральних приписів для селян, наприклад, а окремі наративи для селян сходу та заходу, півдня та півночі, тих, хто займається рослинництвом чи тваринництвом, розмовляє певною мовою, подорожує чи ніколи не покидає місця свого народження тощо. Суспільство постмодерну досить часто називають суспільством наративів, історій, казок, і навіть перемогу у сучасній гібридній (також заснованій на інформаційних технологіях) війні також пов'язують із можливістю однієї зі сторін протиборства застосувати кращі наративи, ніж противник.

Як це співвідноситься з людиноцентризмом, пріоритетом додержання прав і свобод людини, гуманізмом та демократизмом як закріплених в конституціях, і Конституції України у тому числі, принципах державної політики? Вся ця боротьба наративів за місце у свідомості конкретного індивідуума, покупця і виборця, на нашу думку, жодним чином не суперечить вказаним принципам. Більше того, маніпулювання Big Data як ніколи підносить особистість як наріжний камінь будь-якої активності держави, продавців товарів і послуг, суб'єктів політичних відносин. Мабуть, ніколи в історії людства так не втілювався у реальність принцип людиноцентризму, як він втілюється сьогодні за допомогою інформаційних технологій. Особистість має змогу постійно розвивати свої потреби і постійно отримувати нагадування про інструменти та засоби, за допомогою яких ці потреби можна задовольнити. Зрозуміло, шляхом придбання певних товарів та послуг або голосування за певного кандидата чи партію, або, що поширюється останнім часом,

шляхом масових протестів проти політики уряду. При цьому людина і громадянин активно реалізує свої права та свободи, у тому числі права брати участь у системі державного управління. Будь-які спроби втручатися в описані процеси будуть закономірно тягнути за собою звинувачення у порушенні вказаних прав. Більше того, розвиток правових норм, який не може існувати окремо від розвитку суспільних відносин, сприяє збільшенню ролі нарративу завдяки поширенню вимоги щодо транспарентності діяльності всіх органів публічної влади. До речі, діяльність прес-служб органів публічної влади являє собою продукування нарративів, отже, у процес їх створення втягнута значна частина суспільства. Можна навіть казати про виникнення нової диференціації: ті члени суспільства, що виробляють нарративи; і ті, що їх споживають.

Отже, у суспільстві постмодерну моральні норми стають перш за все інструментом збільшення продаж чи електоральної активності. Їх призначення як квінтесенції позитивного досвіду людства, соціальних груп, родини поступово змінюється, і сьогодні вони скоріше є набором інструментів для задоволення індивідуальних потреб. Для кожної соціальної групи існує свій нарратив, і конкуренція нарративів різних трансляторів обумовлює так звану «кризу моралі». На нашу думку, сутність цієї кризи скоріше описується у термінах боротьби за аудиторію в умовах агресивного комунікативного середовища, що постійно зміцнюється завдяки удосконаленню інформаційних технологій, ніж у термінах традиційного розуміння співвідношення соціальних норм.

На нашу думку, і збільшення правового нігілізму, особливо з боку представників публічної влади, також є одним із проявів цієї «кризи моралі». Конструкт «це було не правове, а політичне рішення» вже не викликає особливих заперечень.

Чи означає сказане стрімкий і безупинний рух сучасного демократичного суспільства шляхом, позначеним замовниками інформаційних технологій сугестивного характеру? Вважаємо, що ні. Ще однією особливістю епохи постмодерну є формалізація і закріплення на рівні етичних кодексів моральних вимог для представників певних професій. Сьогодні у багатьох демократичних державах, у тому числі і в Україні, існують етичні кодекси державних службовців, поліцейських, суддів, нотаріусів, адвокатів, лікарів, психологів, соціальних працівників, біологів, генетиків, кодекси корпоративної етики тощо. Їх локальний характер дозволяє певним чином запобігти негативним наслідкам «кризи моралі» як конкуренції трансляторів нарративів. У даному випадку творцем нарративу виступає укладач етичного кодексу, який часто є колективним і включає представників професійної спільноти. У найбільш оптимальному варіанті такі кодекси приймаються на загальних зборах певної професійної спільноти, а їх схваленню передують тривала та глибока рефлексія змісту їх положень. Становить інтерес, що розвиток правових норм знову-таки супроводжує цю тенденцію, і порушення закріплених у професійних етичних кодексах правових норм стають правовими підставами для дисциплінарних стягнень деяких категорій працівників, аж до їх звільнення.

Висновки. На підставі сказаного вище можна усвідомити складний характер трансформації моральних норм внаслідок впливу інформаційних технологій, що у своїй єдності впливає на розвиток правових відносин. Глобалізація та транскордонність пришвидшують вказані процеси, а принципи людиноцентризму та транспарентності сприяють їх максимальному поширенню. У результаті моральні стандарти суспільства перетворюються на зону докладання зусиль трансляторів інформаційних впливів (суб'єктів політичних відносин, реалізаторів товарів і послуг тощо), серед яких спостерігається конкуренція нарративів, яка наводить зовнішнє вираження у вигляді «кризи моралі». Спробою протистояти такій кризі є активізація процесу підготовки та затвердження чисельних етичних кодексів професійних груп і корпорацій, що дає змогу частково уповільнити процес розмивання моральних стандартів за рахунок рефлексії професійних цінностей.

Бібліографічні посилання

1. Інформаційна культура: правовий вимір: Монографія / За ред. К.І.Белякова. Київ, КВІЦ, 2018. 168 с.

Надійшла до редакції 04.06.2019

References

1. Informatsiyna kul'tura: pravovyy vymir (2018) [Information culture: legal dimension]: monohrafiya / za red. K.I. Byelyakova. Kyiv: KVITS [in Ukr.].

SUMMARY

Shopina I.M. Problems of mutual influence of legal and moral norms in the context of the development of information technologies. At the present stage of civilizational development, the acceleration of processes of circulation of information and data in all areas of human activity is of increasing importance. Information as a purpose, a means and a result of activity takes various forms and types, and more and more production processes become dependent on information technologies. The article focuses on the problem of the relationship between moral and legal norms in the context of the rapid development of information technology. The role is explored moral norms in an industrial society. The reasons for the transformation of moral norms are being studied. The conclusion is that the complex nature of the transformation of moral norms as a result of the influence of information technology affects the development of legal relations.

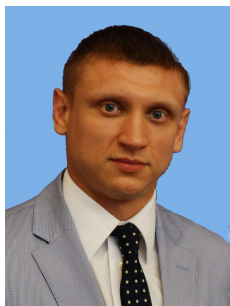
The subject of the author's analysis are the peculiarities of influences on the personality on the part of sellers of goods and services, as well as subjects of political relations. There is a polyvariance of adaptive behavior, which is largely supported by the opportunities provided by the development of information technologies. Influence is explored by the aggressive communication environment on moral standards. The causes of legal nihilism are described.

Globalization and transboundary nature accelerate these processes, and the principles of human centrism and transparency contribute to their maximum spread. As a result, the moral standards of society are transformed into a zone of application of the efforts of translators of informational influences (subjects of political relations, sellers of goods and services). The competition of narratives is observed, which finds external expression in the form of a "moral crisis". An attempt to counter this crisis is to intensify the process of preparing and approving numerous ethical codes of professional groups and corporations. The development of their own moral standards by professional communities is considered as a positive trend, which allows to partially slow down the process of erosion of moral standards due to reflection of professional values.

Keywords: legal norms, moral norms, information, information technologies, the postmodern era, narrative.

УДК 342.572

DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-38-46

Нестерович В. Ф. ©

доктор юридичних наук, доцент
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ВИБОРІВ У ДЕРЖАВОТВОРЕННІ В УКРАЇНІ

Розкрито роль та місце виборів у державотворенні в Україні. Зазначено, що поява виборів нерозривно пов'язана з виникненням перших держав. Зроблено висновок, що вибори відіграють важливу роль та посідають одне з ключових місць у державотворенні в Україні. Запропоновано виділити десять етапів конституційно-правового утвердження виборів у державотворенні в Україні – від доби плеїнного устрою і періоду Київської Русі до теперішнього часу.

Ключові слова: вибори, виборче право, демократія, державотворення, Україна.

Постановка проблеми. Поява виборів нерозривно пов'язана з виникненням перших держав. Витоки виборчого права походять ще з часів Античності, коли у Стародавній Греції та Стародавньому Римі вільні громадяни брали участь у політичному житті полісу шляхом голосування на народних зборах. Встановлення результатів перших виборів здійснювалося здебільшого за голосовою реакцією присутніх та без підрахунку голосів. Такий спосіб прийняття рішень у науці та практиці виборчого права прийнято називати акламацією. Трохи згодом виборність стає невід'ємною ознакою для набуття своїх повноважень імператором Священної Римської імперії та Папою Римським.

© Нестерович В. Ф., 2019

ORCID: 0000-0003-2614-0426

mail@lduvs.edu.ua